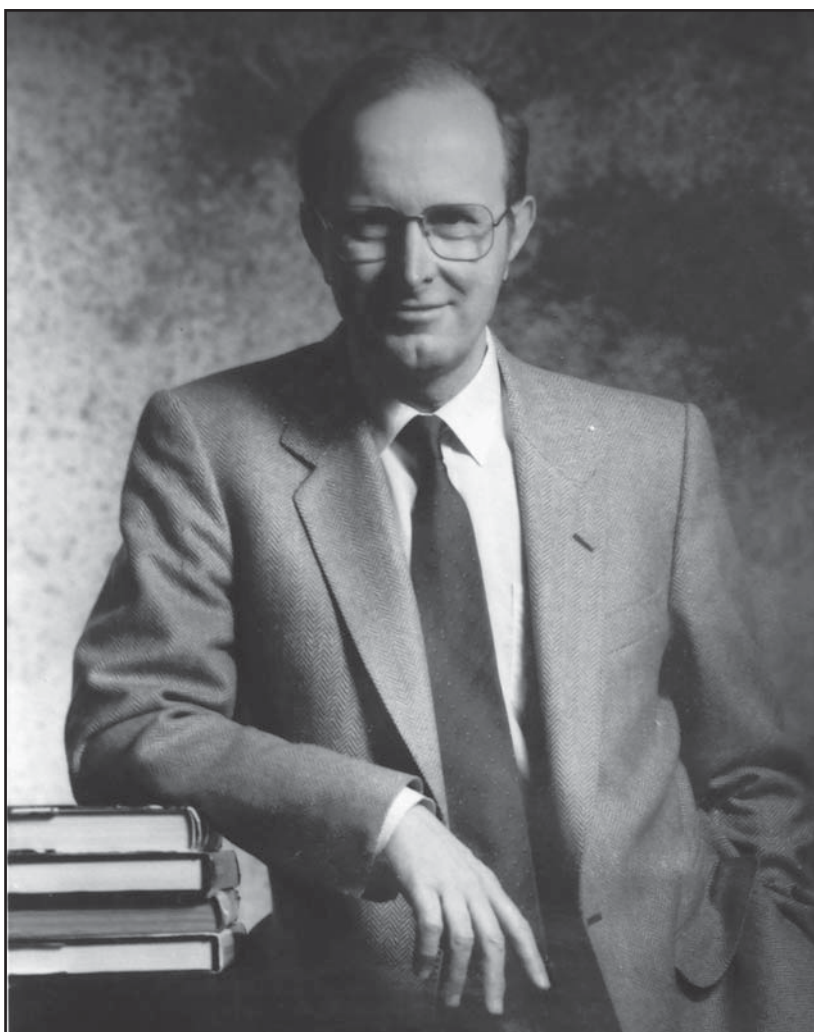

Ole Feldbæk
22. juli 1936 – 1. oktober 2015

AF
SØREN MENTZ

Ole Feldbæk 1987. Foto: Rigmor Mydtskov.

Ole Feldbæk fik interessen for fortiden indpodet i skolen, hvor især vikingetiden og nordboerne på Grønland trak, men som søn af en søof-

ficer fascinerede havet og søfartshistorien også. Han dykkede i Roskilde Fjord efter vikingskibe, men det blev ikke arkæologien, der vandt. Derimod begyndte Ole Feldbæk at studere historie. Første kapitel i Ole Feldbæks karriere begyndte i 1960'erne. I 1962 fik han Københavns Universitets guldmedalje for en afhandling om dansk handel på Bengalen, han blev ansat ved Institut for Økonomisk Historie i 1968 og året efter disputerede han på afhandlingen *India Trade under the Danish Flag 1772-1808*.

Der var nybrud i dansk historieforskning på den tid. Sammen med vejlederen Kristof Glamann og kollegaen Niels Steensgaard introducerede Ole Feldbæk en globalhistorisk tilgang til faget og satte derved den danske fortid ind i en international sammenhæng: Glamann undersøgte den nederlandske handel på Asien i 1600-tallet, Steensgaard analyserede de strukturelle forskelle mellem den asiatiske købmandsverden og de europæiske handelskompagnier, mens Feldbæk kastede sig over den danske Indienshandel under den florissante periode.

Feldbæks forskning var inspireret af den amerikanske historiker Holden Furber, som i 1948 havde udgivet bogen *John Company at Work. A study of European Expansion in India in the Late Eighteenth Century*, et hovedværk inden for studiet af den britiske handel i Indien. Furbers tilgang var international. Han benyttede kildemateriale i britiske, franske, nederlandske og danske arkiver og betragtede den danske Indienshandel i sidste halvdel af 1700-tallet som et appendiks til den illegale privathandel, som britiske kompagniansatte udførte, og hvor store formuer blev sendt fra Indien til Europa. Feldbæks disputats understøttede antagelsen: „The prime condition for an evaluation of the Danish India trade must be that it should no longer be regarded as an isolated Danish phenomenon, but as one element in the general European expansion in India“.¹

I slutningen af 1960'erne var det et kontroversielt synspunkt i den danske historikerverden. Professor Povl Bagge var langt fra overbevist. I et kritisk indlæg i *Historisk Tidsskrift* i forbindelse med disputatsforsvaret skrev han bl.a.: „Fremstillingen er klar men som helhed ikke spændende [...] Mit indtryk m. h. t. de forhold jeg har omtalt er at forf. ud fra en indgroet forhåndsindstilling forenkler og forcerer sine konklusioner ud over hvad kilderne kan bære. Med samme resultat, nemlig i retning af at reducere de danske købmænds indsats i og fortjeneste på handelen“.² Mens Bagge havde ret i det første kritikpunkt – disputatsen er bestemt ikke læsevenlig – var den nationale afstandtagen

¹ Ole Feldbæk: *India Trade under the Danish Flag 1772-1808. European Enterprise and Anglo-Indian Remittance and Trade*, København 1969, s. 11.

² *Historisk Tidsskrift*, 12. rk., IV (1969-1970), s. 584, 593.

fra et globalt historiesyn forkert. Ole Feldbæks disputats løftede forskningen ud af nationalstatens snævre grænser og analyserede danskerens rolle i Indien på et tidspunkt, hvor Det Britiske Imperium var under opbygning, og hvor danskerne kun havde én mulighed for at drive handel, nemlig ved at tilpasse sig forhold, de ikke selv kontrollerede.

Ole Feldbæk må have taget kritikken til sig. I de følgende år publicerede han en række artikler om den danske handel i Asien og andre relaterede emner med udgangspunkt i kildematerialet, hvad enten det var fundet i København, Amsterdam eller London. Det var først og fremmest studier af den store Batavia-spekulation og den danske neutralitetsudnyttelse under Den Amerikanske Uafhængighedskrig og i forbindelse med det væbnede neutralitetsforbund 1800-1801.³ Uden at forcere konklusionerne ud over, hvad kilderne kunne bære, demonstrerede Feldbæks forskning igen og igen fordelene ved at anskue den danske historie i en europæisk og i en verdenshistorisk sammenhæng.

I 1980 skrev han sammen med Ole Justesen bindet om de danske kolonier i Asien og Afrika, der blev udgivet som supplement til *Politikens Danmarkshistorie*.⁴ Povl Bagge havde afsluttet sin kritik af Feldbæks disputats med bemærkningen: „I det hele taget indeholder bogen meget om indiske forhold, ikke mindst hentet fra danske kilder. Det vil interessere indiske historikere. De vil formentlig også skønne på de mange detaljer som irriterer en dansk læser“. Måske derfor tog Ole Feldbæks beretning om de danske kolonier i Asien udgangspunkt i den danske ende af relationerne, nemlig i København og i hjembringelsen af asiatiske varer til hovedstaden. Når dagens historikere skal omskrive det danske kolonieventyr i Asien, vil de tage skridtet fuldt ud i opgøret med Povl Bagges kritik. De vil nemlig fokusere på danskerens rolle i Indien, på samspillet med den indiske befolkning og i handelsmæssig sammenhæng på, hvordan danskerne tilpassede sig forhold, de ikke selv kontrollerede – hvordan den danske Indienshandel under den florissante handelsperiode var et appendiks til den britiske privathandel. Kritikken af Feldbæks københavnsk orienterede vinkel bliver således en form for forsvar af selvsamme historikers disputats.

I 1985 kom Ole Feldbæks „opgør“ med Bagges kritik af den stilistiske form. I bogen *Slaget på Reden* trådte Feldbæk for alvor frem som hi-

³ *Dansk neutralitetspolitik under krigen 1778-83*, København 1971; „Dutch Batavia Trade via Copenhagen 1795-1807. A Study of Colonial Trade and Neutrality“, *Scandinavian Economic History Review*, 21, 1973, s. 43-75; „Caracas-spekulationen 1782-1783. Dansk neutralitetsudnyttelse under den amerikanske frihedskrig“, *Historisk Tidsskrift*, 12. rk., VI (1973), s. 160-176; „Danish East India Trade 1772-1807. Statistics and Structure“, *Scandinavian Economic History Review*, 26, 1978, s. 128-144; *Denmark and the Armed Neutrality 1800-1801*, København 1980.

⁴ Ole Feldbæk & Ole Justesen: *Kolonierne i Asien og Afrika*, København 1980.

storieformidler. „Hvorfor“, skrev han i forordet, „skal faghistorikeren lade sig nøje med forskningsarbejdet, og overlade fornøjelsen ved at fortælle den gode historie til andre?“⁵ I *Slaget på Reden* sætter Feldbæk en dansk historisk begivenhed ind i de rette storpolitiske rammer; vi bevæger os fra de bonede gulve i London, Paris og Skt. Petersborg til de brændende skibsdæk i Kongedybet, fra neutralitetsudnyttelse på verdenshavene over det væbnede neutralitetsforbund og vice-admiral Horatio Nelsons bemærkning om, at han ville nedkæmpe det danske forsvar på under en time. *Slaget på Reden* er måske Ole Feldbæks bedste bog. Den demonstrerer, hvordan den indsigtfulde historiker overskrider nationalstatens geografiske rum og placerer et dansk hændelsesforløb i en international sammenhæng.

Andet kapitel i Feldbæks karriere blev indledt i august 1988, da han efter henvendelse fra Det Humanistiske Fakultet ved Københavns Universitet påtog sig ansvaret som redaktør af *Dansk Identitetshistorie*, som udkom i fire bind i begyndelsen af 1990'erne.⁶ Det var en modig beslutning. Feldbæk argumenterede for, at „der reelt ikke foreligger nogen forskning i dansk identitetshistorie“. Hvad der eksisterede, var derimod fremstillinger, der savnede „problematiserende eller kritisk holdning til den nationale afgrænsning og den nationale synsvinkel og selvforståelse“.⁷ Mens der ikke forelå mange teori- og terminologiovervejelser på dansk, var nationalitetsstudier blevet et internationalt forskningsfelt. Der var således inspiration at hente fra værker skrevet af bl.a. Ernest Gellner, Benedict Anderson og E.J. Hobsbawm.⁸ Men fordi redaktionen, som Feldbæk efter kritik fra Bernard Eric Jensen uddybede i *Historisk Tidsskrift*, befandt sig i „en situation, hvor behovet for et rydningsarbejde og for et overblik føltes påtrængende, fandt vi os ikke fristet til at binde os til mere eller mindre faste teori-elementer og terminologier, der var baseret på forskning af specifikke udenlandske forløb og fænomener“.⁹ Argumentationen var karakteristisk for Feldbæks historiesyn. Den empiriske tilgang var altid dominerende, men herved kom *Dansk Identitetshistorie* til at mangle et teoretisk fundament. Værket blev ganske vist udgangspunkt for fremtidige nati-

⁵ Ole Feldbæk: *Slaget på Reden*, København 1985.

⁶ *Dansk Identitetshistorie*, bd. 1-4, København 1991-92.

⁷ „Fædreland og modersmål, 1536-1789“, *Dansk Identitetshistorie*, bd. 1, København 1991, s. 14.

⁸ E. Gellner: *Nations and Nationalism*, London 1983; B. Anderson: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London 1983, genoptryk 1991; E.J. Hobsbawm: *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, London 1990.

⁹ *Historisk Tidsskrift*, 16. rk., I (1992), s. 348.

onalitetsstudier, men det blev aldrig en samlet fremstilling og et fælles bud på dansk identitet.

Ole Feldbæk havde bevist, at han magtede de store fremstillinger, og herved var tredje kapitel i hans karriere allerede i fuld gang. Specialstudier blev suppleret af de store formidlende værker om 1700-tallets historie. Bindet i *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, Den lange fred, kom i 1990 og blev efterfulgt af en perlerække af bind i store generelle serier om dansk og norsk historie. Disse serier havde ofte Feldbæk i rollen som redaktør og tilrettelægger.¹⁰

For Ole Feldbæk var arbejdet med kildematerialet, det at genskabe den historiske virkelighed, altid vigtigst. Han vidste, hvad klokken var den 2. april 1801 og konkluderede dermed, at Kongedybslinjen var sprængt, og den danske modstand indstillet, da kronprins Frederik kl. 15 modtog Nelsons parlamentær. På samme måde konkluderede Feldbæk, at landboreformerne i slutningen af 1700-tallet ikke var en top-down styret proces, men et interessebetonet samarbejde mellem jordens ejere og brugere. „Enevældens lovgivning kom typisk i løbet af de faktiske omlægninger – eller efter. I ingen tilfælde før.“¹¹ Teori og teoridannelse havde ikke Feldbæks bevågenhed. Når teori måtte vige for empiri, fik de generelle fremstillinger præg af repetition. Feldbæks 1700-talsunivers blev således gentaget i værker om dansk søfart, udenrigspolitik og forvaltningshistorie, hvorved der ikke blev levnet meget plads til divergerende synspunkter fra andre forskere. Feldbæk havde ikke samme indlevelsesevne som Edvard Holm og Axel Linvald, der formåede at præsentere tidsånden i 1700-tallet med stor psykologisk indsigt. Feldbæk havde sit system og sine helte som den forstandige og kløgtige A.P. Bernstorff („Ønsker De krig? Det kan jeg skaffe Dem den dag i morgen! Men få os ud af krigen igen, det formår jeg ikke“) og den rationelt tænkende historiker Ludvig Holberg.

Feldbæks *Danmarks historie*, en fortælling om nationens udvikling i ét bind, udkom første gang i 2004 og var i stil med Erik Arups og Vilhelm la Cours tilsvarende arbejder et dannelsesprojekt, der stillede mod at give overblik til en historieløs læserskare. Feldbæk ønskede at imødegå det faktum, han kaldte, at „flere og flere er kommet til

¹⁰ *Danmarks økonomiske historie 1500-1840*, Herning 1993; *Mellem Brødre. 1780-1830. Aschehougs Norgeshistorie*, bd. 7, (med Ståle Dyrvik), Oslo 1996; *Nærhed og adskillelse. 1720-1814. Danmark-Norge 1380-1814*, bd. 4, Oslo 1998; *Storhandlens tid. 1720-1814. Dansk Søfarts Historie*, bd. 3, København 1997; „Vækst og reformer. Dansk forvaltning 1720-1814“, *Dansk forvaltningshistorie*, bd. 1, København 2000, s. 277-340; *Revanche og neutralitet 1648-1801. Dansk Udenrigspolitik Historie*, bd. 2 (sammen med Knud J.V. Jespersen), København 2006.

¹¹ *Historisk Tidsskrift*, 97. rk., I (1997), s. 169.

at vide mere og mere om mindre og mindre“.¹² Hermed gav han også sit bidrag til den standende kulturkamp på borgerlig side, men ganske typisk uden fanfarer eller direkte ideologiske udsagn. Man kan være enig eller uenig i Feldbæks arbejdsmetoder og konklusioner, men hans viden og indsigt i 1700-tallets historie står fast.

I 1981 blev Ole Feldbæk professor i historie med særligt henblik på økonomisk historie. Han arbejdede på Københavns Universitet til sin pensionering i 2006. Han var meget benyttet som speciale- og ph.d.-vejleder og som opponenter på ph.d.-afhandlinger og doktordisputater. Han var aktiv i Folkeuniversitetet og nød at holde foredrag. Som han ironisk sagde: „Engang imellem skal folk også møde en rigtig historie-professor“. Derudover var han historisk anmelder på *Jyllands-Posten*.

Ole Feldbæks arbejdsdisciplin var legendarisk ligesom hans evne til at overholde deadlines. Da historikeren Claus Bjørn anmeldte festskriftet udgivet i anledning af Ole Feldbæks 60-års fødselsdag, skrev han rammende, at det næsten var umuligt at lave en tidssvarende bibliografi over fødselarens værker, fordi der hele tiden udkom nyt.¹³ Feldbæk var medlem af en række videnskabelige sammenslutninger, blandt andre Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab og Det Norske Videnskaps-Akademi. Han var gift to gange, først med Eva Feldbæk, som var mor til hans datter og i øvrigt også historiker. Eva døde allerede 1971 efter langvarig sygdom, hvor Ole besøgte hende hver dag på hospitalet. Fire år efter blev han gift med Inge, der var kontorchef i Danmarks Statistik og ligesom Eva født 1941. Sammen fik de en søn.

Så mange år efter husker jeg stadigvæk mit første besøg hos professor Ole Feldbæk i hjemmet på Efterårsvej i Charlottenlund. En af hans forcer som universitetsunderviser var hans interesse for de studerendes projekter og ønsket om at hjælpe og vejlede. Dengang, i slutningen af 80'erne, var jeg på vej til Indien og et længerevarende studieophold. Da Feldbæk havde svaret beredvilligt på mine mange faglige spørgsmål, spurgte han til mit navn. Han havde tydeligvist glemte det, men konstateringen blev medfulgt af den afvæbnende bemærkning: „Old men forget“. Bemærkningen var meget sigende for Ole Feldbæk; han var først og fremmest en gentleman – altid korrekt og altid med en lun, humoristisk og ofte selvironisk kommentar i baghånden. Han vil blive husket som en af dansk historieforsknings „grand old men“ – en dygtig forsker og en eminent formidler.

¹² Ole Feldbæk: „Historikeren og tiden. Eller: Hvad var klokken den 2. april 1801“, Ole Feldbæk og Niels Thomsen (red.): *Festskrift til Kristof Glamann*, Odense 1983, s. 33; *Danmarks historie*, København 2004, genoptryk 2010, s. 12.

¹³ Hans Jeppesen m.fl. (red.): *Søfart, politik og identitet tilegnet Ole Feldbæk*, 1996; anmeldt af Claus Bjørn, *Historisk Tidsskrift*, 97. rk., I (1997), s. 220-221.